

den waren en in juni, na *D-Day*, vonden nieuwe afsnijdingen plaats.

Uit die vatbaarheid voor geruchten sprak vooral de hoop op een spoedige bevrijding. Hoe begrijpelijk was zij! De overgrote meerderheid van de bevolking had steeds meer moeite om het hoofd boven water te houden, was ongeduldig, was geïrriteerd, snakte naar het einde van de bezetting; velen waren er die bovendien door de bezetter van hun persoonlijke vrijheid beroofd waren of zich daarin bedreigd achtten dan wel met verlangen uitkeken naar de dag waarop zij familieleden of vrienden die opgepakt en weggevoerd waren, zouden weerzien. Het begrip 'bevrijding' had voor elk een eigen inhoud; het betekende voor het volk als geheel dat het uit zou zijn met de oorlog en met dwang en terreur, maar het betekende voor velen vooral dat zijzelf en personen die hun na stonden, niet langer gevaar zouden lopen, het leven te verliezen.

★

Niemand wist wat uit de oorlog nog aan rampspoed zou voortvloeien. Geallieerde luchtbombardementen hadden bij verscheidene gelegenheden slachtoffers gemaakt onder de burgerij – in Nijmegen waren in februari '44 bij een Amerikaans bombardement zelfs achthonderd doden gevallen¹ en men wist dat de Geallieerde bombardementen van de spoorwegcentra in Frankrijk aan veel Fransen het leven hadden gekost. Zou het ook in Nederland tot zulke Geallieerde oorlogshandelingen komen? Zouden de Duitsers wellicht de inundaties uitbreiden of zelfs een groot deel van het westen des lands onder water zetten? Veel zou kennelijk afhangen van het tempo waarin Nederland zou worden bevrijd. Reden tot bezorgdheid was er; dat was duidelijk.

Bezorgdheid was er voorts in al die gezinnen, vele tienduizenden, die zich verbonden voelden met personen die in Nederlands-Indië onder de Japanners waren komen te leven; niets hoorde men van hen – de Londense radio berichtte maar weinig over hun lot en dat weinige klonk niet opwekkend. Bezorgd waren weer anderen over het lot van opvaren-

¹ In deel 7 schreven wij abusievelijk van zeshonderd doden; wij voegden er toen aan toe dat het grote aantal slachtoffers gevolg was van het feit dat de luchtbescherming niet tijdig de alarm-sirenes in werking had gesteld. Ter voorkoming van misverstand: die Nederlandse luchtbescherming was aangewezen op *Duitse* waarschuwingen; de oorsprong van dit verzuim lag dus aan Duitse kant.